

# ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

G.D.H. Cole. Money its present and future 1945, σ. 327

Ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκε τὸ βιβλίο αὐτό, ὅπως τὸ τονίζει ὁ συγγραφέας τοῦ στὸν πρόλογο, εἶναι νὰ φωτίσει τὴν κοινὴ γνώμη καὶ προπαντὸς ἐκείνους ποὺ ὑπεύθυνα διαχειρίζονται τὰ κοινὰ συμφέροντα σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο καὶ γενικὰ τὴ λειτουργία τοῦ νομισματικοῦ παράγοντα στὴν οἰκονομία. Ἡ πρόθεση αὐτὴ ἐξηγεῖ τὸν μικτὸ χαρακτήρα τοῦ ἔργου ποὺ συνδυάζει τὴν συστηματικὴ ἐκθεση βασικῶν οἰκονομικῶν ἐννοιῶν, μὲ τὴν ἀνάλυση εἰδικῶν θεωρητικῶν προβλημάτων, γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα στρέφεται τὸ ἐνδιαφέρον τῆς σύγχρονης οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀκόμη μὲ διαπιστώσεις σχετικὰ μὲ τὴ γενικὴ κατάστασι καὶ τὰ προβλήματα τῆς μεταπολεμικῆς ἀγγλικῆς οἰκονομίας ἢ τὴν οἰκονομικὴ τῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν μεσοπολεμικὴ περίοδο. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα στὴν ὅλη ἔρευνα εἶναι ἡ ἀνάλυση τῶν νομισματικῶν παραγόντων κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς πολιτικῆς τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως : ποιές εἶναι οἱ νομισματικὲς προϋποθέσεις γιὰ νὰ μὴ γίνετα ἀδύνατη ἡ πολιτικὴ αὐτή. Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ καὶ ταυτόχρονα πολὺ συστηματικὴ ἀνάλυση (στὸ κεφάλαιο I) τῆς ἐννοίας τοῦ χρήματος, ὁ Cole προχωρεῖ πρὸς πέρας στὴν ἀνάλυση τῆς ζήτησης καὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ χρήματος (κεφ. II, III καὶ V) καὶ δίνει τὴν σύγχρονη ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη πάνω στὰ θέματα αὐτὰ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως. Στὸ κεφ. IV ἐξετάζει τὸ πρόβλημα μιᾶς σταθερότητας τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν σὰν προϋποθέσεως τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς σταθερότητας ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἐπίπεδο πλήρους ἀπασχολήσεως. Τὸ θέμα τοποθετεῖται στὰ πλαίσια τοῦ προβλήματος τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου καὶ γίνεται κριτικὴ τῆς νομισματικῆς θεωρίας τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων. Τὸ συμπέρασμα τῆς κριτικῆς αὐτῆς εἶναι ὅτι τὸ σταμάτημα τῆς οἰκονομικῆς ἀνόδου μὲ τὴν ἀλλαγὴ πιστωτικῆς πολιτικῆς (περιορισμὸς πιστώσεων) δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν ἀποκλειστικὴ συνέπεια τῆς λειτουργίας τοῦ νομισματικοῦ παράγοντα : ἡ περιστολὴ τῶν πιστώσεων δὲν εἶναι ἡ αἰτία τῆς διακοπῆς τῆς ἀνόδου, ἀλλὰ ἀπλῶς ἡ ἀντίδρασις τῶν τραπεζῶν μπροστὰ στὸ μοιραῖα ἐπερχόμενο ξέσπασμα ἄλλων οἰκονομικῶν παραγόντων ποὺ θὰ ἔκαναν πολὺ πρὸ ὀξύτερη τὴν κρίση. Ἰδιαιτέρα τονίζει στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ὁ Cole τὸ ρόλο τῆς κερδοσκοπίας, ποὺ κατὰ κανόνα δημιουργεῖ τεχνητὸ boom (ὕψωση τῶν τιμῶν χωρὶς ἐπέκτασι τῆς παραγωγῆς) καὶ ἐπιτρέπει μιὰ συνέχισι τῆς ἀνόδου χωρὶς παράλληλα νὰ διευκολύνει τὴν πραγματοποίησι πλήρους ἀπασχολήσεως. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀποτροπὴ αὐτῆς τῆς κερδοσκοπίας—ποὺ στὴν ἀμερικανικὴ ἰδίως οἰκονομία πέρνει τεράστιες διαστάσεις—ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Cole προϋπόθεσι γιὰ τὴ δυνατότητα συνέχισι μιᾶς διασταλτικῆς πολιτικῆς ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε στὸ ἐπίπεδο πλήρους ἀπασχολήσεως. Ἀκόμη πολὺ ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ παρατηρήσεις τοῦ Cole

σχετικά με την σταθερή διασταλτική τάση που χαρακτήρισε τον 19ον αιώνα, τάση όφειλόμενη στην πολιτική του έξαποικισμού, στην αύξηση του πληθυσμού στις καπιταλιστικές χώρες και στις προόδους της τεχνικής. Η έξαφάνιση αυτών των παραγόντων σήμερα προκαλεί μεγάλη αστάθεια στις διεθνείς οικονομικές συνθήκες, αστάθεια στην όποια δέν παίζει μικρό ρόλο και ή μετατόπιση του κέντρου του βάρους της παγκόσμιας οικονομίας από την 'Αγγλία στην 'Αμερική.

Σε έπόμενα κεφάλαια ό Cole έξετάζει τό πρόβλημα άποταμιεύσεων, επενδύσεων και καταναλώσεως υπό τό πρίσμα της σχετικής θεωρίας του Keynes και προχωρεί στην υπόδειξη των δυνατών λύσεων σχετικά με τό θέμα αυτό για την έπιτυχία μιās πολιτικής πλήρους άπασχολήσεως: αυτό περιέχεται στα κεφάλαια VII (μέθοδος άνακατανομής του εισοδήματος), VIII (ή ζήτηση κεφαλαίου - δημόσια έργα και έλεγχος επενδύσεων), X (πρέπει νά κοινωνικοποιηθούν οί τράπεζες;).

Ίδιαίτερο ένδιαφέρον παρουσιάζουν δύο κεφάλαια του έργου τά όποια άφορούν α) τό πρόβλημα του έξωτερικού έμπορίου σέ σχέση με τον χρυσό κανόνα και β) τον έλεγχο του συναλλάγματος. Έδω θίγεται τό βασικώτερο πρόβλημα που θά προκύψη κατά την μεταπολεμική άποκατάσταση των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Η άποκατάσταση μιās σταθερότητας στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις με την έτάνοδο στον χρυσό κανόνα και στις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, φοβᾶται ό Cole, πώς θά είναι σέ βάρος μιās έσωτερικής σταθερότητας και πώς θά έχει καταστρεπτική επίδραση στην πολιτική της πλήρους άπασχολήσεως. Έπάνοδος στον χρυσό κανόνα θά σημάνει πρόσδεση των ευρωπαϊκών οικονομιών στο ἄρμα της άμερικανικής και των διακυμάνσεων της, οί δέ συχνές και μακρόχρονες ύφέσεις της τελευταίας αύτης θά καταντήσουν σέ χρόνιο μαρασμό και υποάπασχόληση τις άλλες οικονομίες. Η άνάλυση του Cole στο σημείο αυτό άποτελεί μιā φωνή διαμαρτυρίας έν όνόματι των άγγλικών συμφερόντων (ή μάλλον των συμφερόντων του άγγλικού λαού, όπως σωστά υποστηρίζει ό Cole, άφου αυτός κυρίως θά υποστῇ τις συνέπειες της άνεργίας), μπροστά στον κίνδυνο της οικονομικής άπορροφήσεως από την 'Αμερική.

Τό συμπέρασμά του είναι ότι με μεγάλη προσοχή πρέπει νά άντιμετωπισθῇ τό ζήτημα της άποκατάστασης του χρυσού κανόνα (που έξυπηρετεί άπλως τά άμερικανικά συμφέροντα σαν τρόπος διάθεσης του τεράστιου αποθέματος χρυσού που έχει συγκεντρωθῇ εκεί) και του καθορισμού των ισοτιμιών και ότι για την 'Αγγλία ή εύνοϊκώτερη λύση που θά έπιτρέψη μιā πολιτική πλήρους άπασχολήσεως είναι ή ρύθμιση και όργάνωση του διεθνούς έμπορίου, ό έλεγχος του συναλλάγματος και τό σύστημα των διμερών συμβάσεων.

Στα τελευταία κεφάλαια του βιβλίου έξετάζονται ώρισμένα ειδικώτερα θέματα, όπως τά σχέδια Keynes και White για την ρύθμιση του διεθνούς νομισματικού προβλήματος, τό πρόβλημα των διεθνών τοποθετήσεων κεφαλαίου σέ σχέση με την οικονομική άνάπτυξη των καθυστερημένων χωρών και τέλος τό πρόβλημα της ίδρύσεως μιās διεθνούς τραπεζής επενδύσεων.

Τό βιβλίο του Cole είναι από τά πιό αξιόλογα έργα του τύπου αυτού, κι' άκόμη χωρίς ύπερβολή από τά πιό ένδιαφέροντα έργα του τελευταίου καιρού. Η έκλαϊκευτική πρόθεση και ή άπλότητα της διατύπωσης πού, άν δέν κάνει τό έργο προσιτό στον καθένα που διαθέτει τον κοινό νοϋ, όπως

πιστεύει ὁ συγγραφέας, πάντως τὸ κάνει προσιτὸ σὲ ὅσους ἔχουν στοιχειώδεις οἰκονομικὰς γνώσεις, δὲν ζημιώνει καθόλου ἀπὸ τὴν ἀποψη ἐπιστημονικῆς σαφήνειας καὶ βάθους. Ἔτσι ὁ συγγραφέας κατορθώνει νὰ δώσει ἐκεῖ μέσα τὰ βασικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴ σύγχρονη οἰκονομικὴ σκέψη καὶ πράξη καὶ τὶς κύριες ἀπόψεις πάνω σ' αὐτά. Καὶ ἡ ἀνάλυση τῶν ἀπόψεων δὲν περιορίζεται στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ ἀναζητεῖ μὲ τόλμη πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα ἀποκαλύπτοντας πίσω ἀπὸ τὶς θεωρητικὰ κατασκευές, διάφορους κύκλους συμφερόντων καὶ διάφορες οἰκονομικὰς συνθήκας καὶ καταστάσεις.

P. ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ

G. Crowther, An outline of money, 1940, σ. 459.

Τὸ ἐξάιρετο αὐτὸ βιβλίον ἀποτελεῖ μίαν γενικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος καὶ τὴν νομισματικὴν πολιτικὴν, προωρισμένον δι' εὐρύτερον ἀναγνωστικὸν κινδὸν μὲ κύριον σκοπὸν τὴν νομισματικὴν του διαπαιδαγώγησιν. Εἶναι γραμμένον μὲ σαφήνειαν καὶ ἔχει τὸ μέγαλον προσόν δι' ἐξετάζει τὰ νομισματικὰ φαινόμενα εἰς τὴν σύνδεσίν των μὲ τὰ ἀντίστοιχα φαινόμενα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς. Χωρὶς νὰ παραλείπῃ τὴν ἐξέτασιν τῶν καθαρῶς «τεχνικῶν» νομισματικῶν ζητημάτων, ὁ συγγραφεὺς φροντίζει εἰς κάθε θέμα νὰ αἴρῃ τὸν νομισματικὸν πέπλον καὶ νὰ ἀφίνη νὰ φαίνωνται αἱ ὀπισθεν αὐτοῦ μεταβολαὶ τῶν μεγεθῶν τῆς οἰκονομίας. Ἄλλοτε προσόν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι ὅτι, γραμμένον μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ 1930 καὶ τὴν μεταβολὴν προοπτικῆς διὰ τῆς κεϋνσιανῆς θεωρίας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας, ἀπεικονίζει εἰς κατασταλαγμένην διατύπωσιν τὰς σημαντικὰς προόδους ποὺ ἐπετέλεσεν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἢ ἡ νομισματικὴ θεωρία.

Τὸ βιβλίον τοῦ Crowther χαρακτηρίζει ἐπίσης ἡ κατανόησις τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα προπολεμικὰ ἔτη ἐμφανισθείσης τάσεως χρησιμοποίησεως τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς ὡς ὀργάνου ἐξυπηρετήσεως τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων, ὡς μέσου προστασίας τῶν συμφερόντων τῶν εὐρυτέρων μαζῶν καὶ ἀναπτύξεως τῶν δυνατοτήτων τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐξέτασις τῶν θεμάτων τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως, τοῦ ἐλέγχου τοῦ συναλλάγματος κλπ. γίνεται μὲ σαφῶς προοδευτικὸν πρῖσμα.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου εἶναι τὰ ἑξῆς : Μετὰ εἰσαγωγικὴν ἀνάπτυξιν τῆς φύσεως καὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ χρήματος καὶ τῆς πίστεως ἐξετάζονται ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος, τὰ φαινόμενα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως καὶ αἱ ἐπιδιώξεις καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς. Ἀκολουθῶς ἐξετάζονται ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος, ὁ ἔλεγχος τοῦ συναλλάγματος, ἡ προβληματικὴ τοῦ χρυσοῦ κανόνος καὶ τέλος τὰ γενικώτερα προβλήματα τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν.

Ἐὰν συγκρίνῃ κανεὶς τὴν ἀρτιότητα τῆς ἐκθέσεως τῶν καθ' ἕκαστον θεμάτων θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος ἐμφανίζεται ἀσθενεστέρως, ἐνῶ τὰ κεφάλαια τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ θέματα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως καὶ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς παρουσιάζουν ἰδιαίτερος ἐπιτυχὴ διατύπωσιν.

Βεβαίως τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν παρουσιάζει πρωτοτυπίαν οὔτε ἰδιαιτέραν ἐπεξεργασίαν τῶν θεμάτων. Ἕιναι ὅμως πολὺ καλὰ ὠργανωμένον, χωρὶς περιττὸν φόρτον, εἰς τρόπον ὥστε καθίσταται δυνατὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν οἰκονομίαν τῶν καθ' ἑκάστον τμημάτων διὰ τὸ σύνολον.

Λόγῳ τῆς καθυστερήσεως παρ' ἡμῖν τῶν οἰκονομικῶν σπουδῶν καὶ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης ὅπως ὁ εὐρύτερος κύκλος τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ κοινὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις κατὰ τρόπον συστηματικὸν καὶ ἀσφαλῆ, εἴμεθα τῆς ἀντιλήψεως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες, παρὰ τὴν ὀρθὴν ὑπὸ ἄλλας συνθήκας παράδοσιν τῆς κατὰ πρῶτον λόγον ἀπασχολήσεως μὲ εἰδικὰς μελέτας, θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβουν τὴν προσπάθειαν δημοσιεύσεως παρομοίων ἔργων ἀποσκοπούντων εἰς τὴν παροχὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης. Ἐξ ἄλλου ὁ πλοῦτος τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν δι' αὐτὰς διαθεσίμων μέσων εἰς ἄλλας χώρας στερεῖ ἐν πολλοῖς καὶ νοήματος τὰς εἰδικὰς ἐργασίας παρ' ἡμῖν, ἰδίως ὅταν αὗται ἀναφέρονται εἰς θέματα ξένα πρὸς τὸ ἰδικόν μας οἰκονομικὸν κλίμα. Βεβαίως ἡ συγγραφὴ τοιούτων ἐγχειριδίων προϋποθέτει σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν προεργασίαν. Ὅ,τι ἀκριβῶς διαβλέπει ὁ ἀναγνώστης ὀπισθεν τοῦ βιβλίου τοῦ Crowther εἶναι ἡ μακρὰ ἐπιστημονικὴ παράδοσις τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ καταστάλαγμα. Ἡ ἀπλὴ ἐξ ἄλλου μετὰφρασις παρομοίων εἰσαγωγικῶν ἔργων παρουσιάζει τὸ σοβαρὸν μειονέκτημα ὅτι γραμμένα ταῦτα εἰς ἀτμόσφαιραν ἄλλων προβλημάτων παρουσιάζουν πολλάκις τὰ θέματά των μὲ προοπτικὴν ξένην πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντά μας. Ἐνας συνδυασμός, ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν ἐλληνικὴν μὲ ἀφειτηρίαν τὴν προσαρμογὴν εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος, θὰ ἦτο σκοπιμότερος.

Γ. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ

Βασ. Βογιάτζη, Λαὸς χωρὶς χῶρο, Θεσσαλονίκη 1946.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τῆς ἐταιρείας Μακεδονικῶν σπουδῶν ἐξεδόθη μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐργασία ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐλληνικὸν λαόν. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγράφη διαρκούσης τῆς κατοχῆς.

Ὁ συγγραφεὺς πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κυρίου προβλήματος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν χῶρον ποὺ κατέχει, ἐπιχειρεῖ μίαν θεωρητικὴν ἔρευναν τοῦ χώρου γενικῶς καὶ ἀφοῦ προβῇ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ βιοτικοῦ καὶ διατροφικοῦ χώρου διαπιστώνει τὰ στοιχεῖα τοῦ κεκορεσμένου διατροφικοῦ χώρου. ὅπως τὰ ζῶμεν κατὰ μέγιστον ποσοστὸν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Βασικὰ γνωρίσματα κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου εἶναι ἡ στενότης καὶ ἡ πτωχεῖα τοῦ παραγωγικοῦ ἐδάφους, ἡ πτωχεῖα τοῦ ὑπεδάφους, ἡ περίσσεια ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἡ στενότης τοῦ κεφαλαίου. Τὸ τελευταῖον εἶναι γνώρισμα ὅλων τῶν ἀγροτικῶν χωρῶν. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἀπασχολοῦν ἰδιαιτέρως τὸν συγγραφέα εἶναι τὰ τρία πρῶτα καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀνά πᾶν βῆμα κάμνει τὰς ἀναγκαίας συγκρίσεις μὲ τὰς ἄλλας βαλκανικὰς χώρας. Ἀπὸ πίνακας ποὺ παραθέτει ἐλληνικοὺς καὶ ξένους (Γερμανικοὺς, Βουλγαρικοὺς καὶ Γιουγκοσλαβικοὺς) ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει ὄχι μόνον τὰ 54 % τοῦ ἐδάφους της, ὡς ἄγονον ἔκτασιν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν

Βουλγαρίαν, πού ἔχει μόνον 25 % καὶ τὴν Γιουγκοσλαυίαν μὲ 13 %, ἄγονον ἔδαφος, ἀλλ' ἐπὶ πλεόν ἔχει ν' ἀντιμετωπίσῃ ξηρασίαν, ἡ ὁποία διὰ τοὺς βορρείους γείτονάς μας εἶναι μᾶλλον σπάνιον φαινόμενον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς τὸ παραγωγικὸν ἔδαφος καθίσταται ἀκόμη στενώτερον.

Ἀπὸ συγκριτικοὺς πίνακας πού παραθέτει τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Ernst Wagemann καὶ Hermann Gross καὶ τῶν Βουλγάρων καθηγητῶν Jannaki Mollof καὶ Pauer Egozoff καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου ἐμφαίνεται ὅτι ἡ γεωργικῶς κατάλληλος ἔκτασις τῆς Ἑλλάδος εἶναι μόλις διπλάσια τῆς γεωργικῆς καταλλήλου ἁλβανικῆς τοιαύτης ὅτι εἶναι ἡ ἰδική μας τὸ ἥμισυ τῆς ἀναλόγου βουλγαρικῆς καὶ κατὰ τι ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς ἐβδόμου τῆς γιουγκοσλαυϊκῆς. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ Ἀλβανία μὲ τὸ ἥμισυ τοῦ γεωργικῶς καταλλήλου χώρου τῆς Ἑλλάδος ἔχει πληθυσμὸν ἴσον πρὸς τὸ ἐν ἑβδομον τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ Βουλγαρία μὲ διπλάσιον γεωργικῶς κατάλληλον ἔκτασιν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἔχει πληθυσμὸν κατὰ 600 χιλ. ὀλιγώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ Γιουγκοσλαυία μὲ σχεδὸν ἐπταπλασίαν γεωργικὴν κατάλληλον ἔκτασιν τῆς Ἑλλάδος ἔχει πληθυσμὸν μόλις διπλάσιον τοῦ ἑλληνικοῦ—ἄρα κάθε Ἀλβανὸς ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του 12 στρέμματα, κάθε Γιουγκοσλαύβος 9 1/2, κάθε Βούλγαρος 7 1/2 καὶ κάθε Ἕλλην 3 1/2 στρέμματα. Ἡ Ἑλλάς προέβη εἰς ἀποξηράνσεις ἐλωδῶν ἐκτάσεων, λιμνῶν καὶ διαρρυθμίσεις τῆς κοίτης ποταμῶν καὶ εἰς τὴν σοβαρὰν ριζοσπαστικὴν ἀγροτικὴν μετάρρυθμιν διὰ νὰ ἐπαυξήσῃ τὸν γεωργικὸν κατάλληλόν της χώρον, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ὕστερεϊ πολὺ τῶν γειτόνων της.

Ἡ στενότης αὕτη τοῦ παραγωγικοῦ χώρου ἔχει δημιουργήσῃ τὴν πληθώραν τῶν νάνων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, πού εἶναι τρεῖς φορές περισσότεραι τῶν βουλγαρικῶν, καὶ μὲ οἰκονομικὴν ἐπιφάνειαν τόσον μικράν, ὥστε ἡ περαιτέρω λειτουργία των ὡς τοιούτων νὰ καθίσταται προβληματική.

Ἐπὶ πλεόν ἡ ποιότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς γείτονάς μας εἶναι κατωτέρα. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη καλλιεργείας ἐκτὸς ἐκείνας πού συνδέονται μὲ τὸ θερμὸν τοῦ κλίματος, ὅπως ὁ βάμβας, ἔχουν οἱ γείτονές μας ἀπείρως ἀνωτέρας ἀποδόσεις. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καπνὰ ἀκόμη, πού θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἴμεθα ἀνώτεροι διὰ τὴν δεκαετίαν 1928—37 ἡ Βουλγαρία εἶχε κατὰ στρέμμα ἀπόδοσιν 89 χιλιόγραμμα ἐνῶ ἡμεῖς μόνον 59, τὸ δὲ ἐκ τοῦ καπνοῦ κατὰ στρέμμα εἰσόδημα ἦτο τῆς μὲν Βουλγαρίας 2600 δρχ. τῆς δ' Ἑλλάδος 1946 δρχ. Διὰ νὰ μὴ νομισθῇ δέ, ὅτι οἱ γείτονές μας διαθέτουν καλλίτερον τεχνικὸν ἐξοπλισμὸν παραθέτει διάφορα στοιχεῖα βουλγαρικὰ καὶ γιουγκοσλαυϊκὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφαίνεται, ὅτι οἱ γείτονές μας ὕστεροῦν ἡμῶν εἰς τὸν τεχνικὸν ἐξοπλισμόν. Ἡ Βουλγαρία διὰ τὸ ἔτος 1938 κατηνάλωσε 64 (I) τόννους λιπασμάτων, πού ἀναλογοῦν 1 1/2 δράμι κατὰ στρέμμα. Ἐναντι αὐτῶν ἡ Ἑλλάς διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατηνάλωσε 130.000 τόννους. Διὰ τὴν Γιουγκοσλαυίαν—ὅπως λέγει ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Zagreb Otto Tranges—τὸ σιδηροῦν ἄροτρον εἶναι εἰς πολλὰς περιφερείας ὄγνωστον, Ἡ εἰσαγωγή θεριστικῶν μηχανῶν ἀπηγορεύετο, τῶν δὲ ἁλωνιστικῶν ἡ μηχανὴ ἐπετρέπετο μόνον ὑπὸ ὁρους.

Κατὰ τὸν συγγραφέα, αἱ ἀνώτεραι ἀποδόσεις τῶν τριῶν βορείων γειτόνων μας ὀφείλονται εἰς τὸ πλουσιώτερον ἔδαφος καὶ τὰς εὐνοϊκώτερας κλιματολογικὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διατελεῖ ἡ γεωργία των. Οὐτε τὴν ξηρότητα τοῦ ἰδικοῦ μας ἔχουν, οὔτε ἀπὸ τὸ ἀκανόνιστον τῶν βροχῶν καὶ

τοὺς ξηροὺς ἀνέμους ὑποφέρουν, οἱ ὅποιοι προκαλοῦν τὴν ἐξάτμισιν καὶ αὐτῆς τῆς μικρᾶς ὑγρασίας ποὺ διεσώθη ἀπὸ τὸν χειλῶνα, οὔτε τέλος καὶ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους ἔχουν, ποὺ ἐμποδίζουν τὴν εὐρυτέραν χρησιμοποίησιν μηχανικῶν μέσων. Ἀναγκαία συνέπεια τοῦ μικροῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς γείτονας, γεωργικοῦ καταλλήλου χώρου, τῆς πληθώρας τῶν νάνων κλήρων—60% τῶν γεωργῶν μας διαθέτουν μέχρι 20 στρεμμάτων—τοῦ ποιοτικῶς κατωτέρου ἐδάφους εἶναι τὸ μέγα ποσοστὸν τῶν ἀπασχολήσεων, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ τὸ ἀνεπαρκές εἰσόδημα μὲ ὅλα τὰ συνεπακόλουθα κακὰ διὰ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἀτόμου. Οἱ περισσότεροι τῶν γεωργῶν μας μόνον διὰ τὸ 1)2 τοῦ ἔτους ἔχουν ἀπασχόλησιν, ἐνῶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ χρόνου παραμένουν ἀναπασχόλητοι. Ἐπίσης συνέπεια αὐτῶν εἶναι ἡ μονοκαλλιέργεια μὲ ὅλους τοὺς συμπαρομαρτοῦντας διὰ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν κινδύνους, ἀλλ' ἐπὶ πλεόν ἢ ἔλλειψις, συνεπεία τῆς στενότητος, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν τῆς ἀναγκαίας ἐκείνης ἐλαστικότητος, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃ ἡ οἰκονομία μας τὴν ἀναπροσαρμογὴν εἰς τὴν διεθνή οἰκονομίαν, βάσει τῆς προΐουσης ἐπιλογῆς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς νέας τεχνικῆς. Τοῦτο συντελεῖται τῶρα μὲ ταχὺν ρυθμόν, ἐνῶ αἱ δυνατότητες τοῦ ἑλληνικοῦ παραγωγικοῦ χώρου, κατὰ τὸν συγγραφέα λόγῳ ἀκριβῶς τῆς στενότητος καὶ ἰδιομορφίας, δὲν ἐπιτρέπουν ταχεῖαν ἀναπροσαρμογὴν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς. Ὁ στατισμὸς αὐτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ παραγωγικοῦ χώρου ἀποτελεῖ τὰ βασικὰ μειονεκτήματα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ καταλήγει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «πρὸς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον εἰς τὴν γεωργίαν θὰ ἐξευρίσκη ἀπασχόλησιν τὸ μέρος τοῦ λαοῦ μας, διότι αἱ δυνατότητες τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας δὲν εἶναι τόσον εὐρείαι». Δέον συνεπῶς παράλληλα πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἐπαυξήσεως τοῦ διατροφικοῦ μας χώρου διὰ προσθήκην νέων παραγωγικῶν ἐδαφῶν, κειμένων ἐκτὸς τῶν σημερινῶν μας πλαισίων, νὰ ἐπιδιώξωμεν διεύρυνσιν τοῦ διατροφικοῦ μας χώρου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Τὸ δεύτερον τοῦτο δὲν αἶρει «τὸ ὀργανικὸν μειονέκτημα τῆς οἰκονομίας» καὶ περαιτέρω: «Ἡ Ἑλλὰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐλλείποντος διατροφικοῦ της χώρου δέον νὰ τὴν ἐξεύρῃ ἐκτὸς τῶν ὁρίων της. Οἱ βόρειοι γείτονές μας ἔχουν ὑπερεπάρκειαν ἐδαφῶν, ἡ δὲ οἰκονομία των στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν των. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην καὶ βιοτικοῦ χώρου, ἀπαραίτητου νὰ συμπληρώσῃ, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ὁ διατροφικὸς της χώρος δὲν λάβῃ τὴν ἐπιθυμητὴν ἔκτασιν καὶ μορφήν».

Τοιαύτη, ἐν συντόμῳ ἀναλύσει, εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Βογιατζῆ. Ἡ ἐργασία εἶναι ἀναμφισβητήτως προῖδον μόχθου καὶ εὐσυνειδησίας οὐ τῆς τυχούσης καὶ δεικνύει ἄρτιον θεωρητικὸν ἐξοπλισμόν τοῦ συγγραφέως καὶ πλήρη γνῶσιν τῆς ὅλης βαλκανικῆς οἰκονομίας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου καὶ ὕλης πρέπει νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν καλυτέρων τῶν γραφεισδῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασιῶν. Πλὴν ὅμως δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ διατυπώσῃ ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὰ συμπεράσματά του. Αἱ διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος—καὶ ἀναμφισβητήτως ὑπάρχουν τοιαῦτα—δὲν δύνανται νὰ στηριχθοῦν ἐπὶ οἰκονομικῶν λόγων, οἱ ὅποιοι θὰ ἡμποροῦσαν νὰ παρεξηγηθοῦν, ὡς ὑπενθυμίζουσαι καταδικασθείσας ἤδη διεθνῶς ἀντιλήψεις. Αἱ διεκδικήσεις θὰ στηριχθοῦν ἐπὶ ἄλλων κριτηρίων καὶ ἐπιχειρημάτων. Τοιαῦτα δὲ ὑπάρχουν ἀρκετά. Τὰ συμπεράσματά του διαπνέονται ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἀπαισιοδοξίας διὰ τὰς δυνατότητάς αὐξήσεως τοῦ διατροφικοῦ χώρου. Μακραὶ ὅμως ἔρευναι, ποὺ ἔγιναν

ἀπὸ εἰδικὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, διεθνεῖς ὀργανισμοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς ὀμίλους τεχνικῶν καὶ οἰκονομολόγων κατέδειξαν ὅτι διὰ μιᾶς συστηματικῆς προσπάθειας εἶναι δυνατόν νὰ ἀυξηθῇ σημαντικῶς τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα. Ὑπάρχει πλῆθος ἀνεκμεταλλεύτων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων πάσης φύσεως, οἵτινες, ἂν ἀξιοποιηθοῦν, θὰ δυνηθῇ τάχιστα νὰ σημειωθῇ ριζικὴ μεταλλαγή εἰς τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς χώρας καὶ ν' ἀλλάξῃ ἡ κοινωνικὴ αὐτῆς διάρθρωσις.

ΧΡ. Ν. ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΣ